



Malu‘i ho kaha‘u‘ ‘aki ha

Mafai Fakafofongalao Tu‘ulao

‘Oku tu‘u ala pelepelengesi ‘a e mo‘ui‘ – ko e ‘i ai ko ia ‘a ho‘o Mafai Fakafofongalao Tu‘ulao’ (Enduring Power of Attorney) ‘oku ‘uhinga ia ko ha‘o nofo fiemālie ‘i ho‘o ‘ilo ‘oku ‘i ai ha tokotaha ‘oku’ ke falala ki ai te ne faitu‘utu‘uni ma‘a’ u kapau ‘e ‘ikai ke ke kei lava ‘o faitu‘utu‘uni ‘iate koe pē.

Ko e hā ‘a e Mafai Fakafofongalao Tu‘ulao?

Ko e Mafai Fakafofongalao Tu‘ulao’

(Enduring Power of Attorney pe EPA) ko ha tohi fakalao ia te ne lava ‘o malu‘i koe mo ho‘o ngaahi mata‘ikoloa’.

Koe‘uhi’ ‘oku tu‘u ala pelepelengesi ‘a e mo‘ui’, ‘oku mahu‘inga ki he tokotaha kotoa pē ke nau fakakaukau atu ki hano malu‘i ‘o honau kaha‘u’ ‘aki ha EPA. ‘I he taimi ‘oku’ ke fokotu‘u ai ha‘o EPA, ‘oku’ ke fili ai ha tokotaha ‘oku’ ke falala ki ai ke ne faitu‘utu‘uni ma‘a’ u kapau kuo ‘ikai ke ke kei malava ‘o faitu‘utu‘uni ‘iate koe pē. ‘E ta‘ofi ‘e ha EPA ha ngaahi fakamole mo ha ongo‘i mafasia ‘a ho fāmili’ ‘i hano feinga‘i ha tu‘utu‘uni fakalao mei’ he fakamaau‘anga’ ke fakahoko‘aki ha tu‘utu‘uni ‘e ala fiema‘u felāve‘i mo koe.

‘Oku ua ‘a e fa‘ahinga ‘o e EPA:

- Ko e taha ‘oku fakakau ki ai ‘a ho‘o KOLOA’ (ho‘o pa‘anga’ pea mo ho‘o ngaahi koloa’) pea ‘e lava ‘o kamata ‘eni’ ‘i ho‘o kei ma‘u pē ‘a ho mafai faka‘atamai’.
- Ko e taha ‘oku fakakau ki ai ‘a ho TAUHI FAKAFO‘ITUITUI’ MO E TU‘UNGA LELEI ‘A HO‘O MO‘UI’ pea ‘oku kamata ‘eni kapau kuo pehē ‘e ha tokotaha ngāue fakafaito‘o fakapolofesinale kuo ‘mole ‘a ho mafai faka‘atamai’.

‘Oku ‘uhinga ‘eni ko e tokotaha pē ko ia’ pe ko e kakai ‘oku’ ke falala ki ai’ – ho‘o kau fakafofongalao’ (attorneys) – te nau lava ‘o faitu‘utu‘uni felāve‘i mo ho‘o mo‘ui’ pea mo/ pe ko ho‘o ngaahi mata‘ikoloa’, ‘o hangē ko ho‘o pa‘anga’, fale’ mo ho‘o ngaahi koloa’.



Ko e hā ‘a e ngāue ‘oku fakahoko ‘e he fakafongalao’?

‘I he taimi pē kuo fakalao ai ha EPA, ‘e lava leva ‘e ho‘o fakafongalao’ (pe kau fakafongalao’) ‘o fakahoko ‘a e kongā lahi ‘o e ngaahi tu‘utu‘uni felāve‘i mo ho tauhi’ pea mo e tu‘unga lelei ‘o ho‘o mo‘ui’, pea mo ho‘o koloa’ (‘o kau ki ai mo ho‘o pa‘anga’).

Ko e me‘a ia ‘a ‘au ke ke tu‘utu‘uni pe ‘e kau atu honau mafai’ ki he me‘a kotoa pē, pe ko ha kongā pē ‘o ho tauhi’. ‘Oku ‘i ai ‘a e ngaahi tafa‘aki ‘e ni‘ihi – ‘o hangē ko e malí, veté, pusiakí pe ko hano fakafisinga‘i atu hano fakahoko ‘o ha faito‘o ‘e ala fakahaofi ai ha mo‘ui – ‘a ia ‘e ‘ikai mafai ‘a e fakafongalao’ ia ke faitu‘utu‘uni ki ai.

Ko e tefito‘i fatongia ‘o ho‘o fakafongalao’ (pe kau fakafongalao’) ko ‘enau fai ‘a e ngaahi me‘a ‘e kau lelei taha kiate koe’, pea kuo pau ke nau fakakau koe ‘i he ‘enau faitu‘utu‘uni’ ‘i he taimi kotoa pē te ke ala kau atu ai ki ai. Kapau ‘oku ‘i ai ha hoha‘a ‘a koe pe ko ho fāmili’ felāve‘i mo ha tō‘onga ‘a ha fakafongalao, ‘e lava ke fakahoko atu ha tohi kole ki he Fakamaau‘anga ki he Fāmili’ (Family Court) ki ha tokoni.



Ko hai ‘e lava ‘o hoko ko ha fakafongalao’?

‘E lava ke hoko ha taha pē ‘oku’ ke falala te ne mahino‘i mo faka‘apa‘apa‘i ‘a ho‘o ngaahi faka‘amu’ mo ho‘o ongo’ ko ha‘o fakafongalao. ‘Oku mahu‘inga ke ke tokanga lelei ki ho‘o fili ‘a ho‘o fakafongalao’.

Ko e angamaheni’ ko hao kaungāme‘a ‘eni pe ko ha mēmipa ‘o ho fāmili’, ko hao kaungā ngāue, pe ko ha kautaha talāsiti ‘o hangē ko e kautaha Public Trust (pe Talāsiti Fakapule‘anga’, ki he EPA pē ‘oku felāve‘i mo e koloa’). Kuo pau ke nau ta‘u 20 pe lahi hake ai, ‘ikai tō lalo honau tu‘unga fakapa‘anga ‘o ‘ikai lava ke nau toe totongi honau mo‘ua’ (bankrupt) pea ‘oku nau kei ma‘u ‘a e tu‘unga faka‘atamai lelei (mentally sound).

Neongo ‘e tokotaha pē ‘a ho‘o fakafongalao ki ho‘o EPA ki ho tauhi fakafo‘ituitui’ mo e tu‘unga lelei ‘o ho‘o mou‘í, ‘e lava ke tokolahi ange ‘a e kau fakafongalao ia ki ho‘o EPA ki ho‘o koloa’ he te ke ngali fiema‘u ha kakai ‘oku ‘i ai ha‘a nau taukei kehekehe ke nau tokanga‘i ha ngaahi tafa‘aki tu‘upau. ‘E lava foki ke ke fakahingoa mo ha ni‘ihi kehe te ke fiema‘u ho‘o kau fakafongalao’ ke nau feongoongoi mo kinautolu ‘i ha faitu‘utu‘uni felāve‘i mo e EPA.



‘E anga fēfē ha‘a’ ku ma‘u ha‘a’ ku EPA?

‘I he taimi pē kuo’ ke fili ai ha‘o fakafofongalao mo e me‘a ke ne fakahoko’, ‘e fiema‘u leva ke ‘ai hao taimi mo ha loea, tokotaha ngāue fakalao pe ko ha fakafofonga ‘o ha kautaha talāsiti (‘o hangē ko ha Public Trust), ke nau hoko ko ha fakamo‘oni ma‘a’ u. Te nau fakapapau‘i ‘oku’ ke mahino‘i kotoa ‘a e ngaahi fili ‘oku’ atā atu kiate koe’, ‘uhinga ‘o e tohi EPA’, pea mo fakapapau‘i ‘oku’ ne fakakakato ‘a e ngaahi fiema‘u fakalao kotoa pē.

‘Oku ‘i ai ‘a e fakamole ki hono fokotu‘u ‘o ha EPA kā ‘oku ‘i ai ‘a e ngaahi founa ke holoki hifo ai ‘a e ngaahi fakamole ki ai’ – ko e me‘a mahu‘inga taha’, ‘e hoko ‘a ho‘o ngāue tōmu‘a ki heni’ ke fakahaofi ai ho taimi’ pea ‘e ngali toe si‘isi‘i ange ai ‘a e fakamole’.

‘Oku ‘i ai ‘a e kau ngāue fakalao fakapolofesinale ‘e ni‘ihi ‘oku nau ‘oatu ha ngaahi fakama‘ama‘a SuperGold Card, pea ‘e hoko hano ‘ai ha‘o EPA ‘i he taimi tatau ‘oku ‘ai ai ha‘o Tohi Tuku (Will) pe ‘i ha‘o sio loea ki ha ngaahi me‘a kehe ke hao ai ha‘o toe fakamole.



‘E lava ke u liliu ‘eku EPA?

‘E lava ke ke liliu pe ta‘ofi ho‘o EPA ‘i ha fa‘ahinga taimi pē lolotonga ho‘o kei ma‘u ho mafai faka‘atamai’.

‘E mole ‘a e mafai ‘o ha fakafofongalao ‘i ha tō lalo ‘a hono tu‘unga fakapa‘anga’ ‘o ‘ikai ke ne toe lava ‘o totongi hono ngaahi mo‘ua’, ‘i ha mole hono mafai faka‘atamai’, ‘i ha‘a’ ne fehanganagai mo ha tu‘utu‘uni fakalao ki ha koloa pe ‘uhinga fakafo‘ituitui, pe kuo to‘o ‘e he Fakamaau‘anga ki he Fāmili’ hono tu‘unga fakafofongalao’. ‘E ngata foki ‘a e EPA hili ha‘o pekia, pe ko ha‘a’ ne pekia. ‘E lava ke ke fakahingoa ha taha pe ni‘ihi kehe ke nau hoko atu ‘a e fatongia fakafofongalao’ hili ha pekia ‘a ho‘o fakafofongalao’.



Teuteu ki hano fokotu'u 'o ha EPA

'Oku 'i ai 'a e ngaahi foomu angamaheni kuo pau ke ke fakafonu ke kamata'i'aki ha EPA. 'E lava ke ke ma'u atu 'eni mei' ha tokotaha fale'i fakalao pe mei' he www.msd.govt.nz/epa

Kimu'a 'i ha'o sio atu ki ho'o tokotaha fale'i fakalao',
fakakaukau atu ki heni:

1. Ko hai 'oku' ke fiema'u ke hoko ko ho'o kau/
fakafofongalao' pea mo e ngaahi me'a 'oku' ke loto pe 'ikai
loto ke nau fakahoko ma'a' u'.
2. Founa hano faitokonia 'o ho'o kau/fakafofongalao' – 'e
lava nai ke ke fakahingoa mo ha ni'ihiki kehe, 'o hangē ko ha
fāmili/kāinga, ngaahi kaungāme'a, tokotaha tauhitohi pe
loea te nau lava 'o 'oatu ha fale'i ki ho'o fakafofongalao'?
3. Hiki ha lisi 'o e ngaahi me'a lalahi 'oku' ke ma'u', ha ngaahi
pa'anga 'oku mo'ua atu kiate koe, pea mo hao ngaahi mo'ua.
4. Ko hai nai mo ha ni'ihiki te ke ala 'oange ha tatau 'o ho'o
EPA ki ai – ho'o toketaa', ho'o pangikee', pe ko e ngaahi
mēmipa 'o ho fāmili?
5. Taimi 'oku' ke fiema'u ke kamata ai 'a ho'o EPA ki he
koloa' – ha 'aho, vaha'a taimi, pe ko e taimi ke toki pehē ai
kuo 'mole ho mafai faka'atamai'.
6. Founa ke siofi'aki ho'o kau/fakafofongalao', 'o hangē ko
hano fili 'o ha tokotaha kehe ke ne tokanga'i 'a ho'o ngaahi
lēkooti fakapa'anga', ma'u atu 'a ho'o ngaahi fakamatala
pa'anga mei' he pangikee', pe ke fakahoko atu ki ai ha
ngaahi tu'utu'uni tu'upau. Manatu'i 'e lava foki ke ke fili ha
tokotaha fakafofongalao kehe ki ho'o EPA ki ho'o koloa', 'a
ia 'e ala tokoni eni ki hono siofi 'o ho'o koloa'.
7. Pe 'oku' ke loto ke fili ha ni'ihiki kehe ke nau hopo hake
'o hoko ko e fakafofongalao 'o ka hoko ha me'a ki he
tokotaha na'a' ke fuofua fili ke hoko ko ho fakafofongalao'.



Te u ma'u mei fē ha fakamatala lahi ange?

‘E lava ke ma‘u atu ha fakamatala, fale‘i mo ha ngaahi nāunau fakamatala lahi ange ‘i he uepisaiti ‘a e Potungāue ki he Fakalakalaka Fakasōsiale’ (Ministry of Social Development) ‘i he www.msd.govt.nz/epa, pe mei’ he ‘Ōfisi Fale‘i ma‘a’ e Kakai’ (Citizens’ Advice Bureau), ngaahi laipeli fakapule‘anga’, Senitā Lao ma‘a’ e Komunitii, pe ko e kautaha Age Concern, pe ko ha‘o fetu‘utaki ki ho‘o tokotaha ngāue fakalao’.

‘Oku toe ma‘u atu foki ha fakamatala ‘i ha telefoni ki he 0800 273 674.

**Protect your
Future**
msd.govt.nz/epa



OFFICE FOR SENIOR CITIZENS

TE TARI KAUMĀTUA

Administered by the Ministry of Social Development

New Zealand Government

Tongan